LES TRES PALOMES

ESTUDI INTRODUCTORI

TRACTA *Les tres palomes* d'un tema que ja havia conreat Escalante en peces anteriors, i molt especialment en la que va significar el seu descobriment com a autor dramàtic, *El deu, dèneu i noranta* (1861): la passió pel joc i, en aquest cas concret, pel joc de cartes; passió a més que, convenientment encoberta de diversió, ni tan sols coneix sexe (vv. 69-112). *Les tres palomes* del títol són «l'as, el dos i el tres d'un palo» (v. 241), però a Rosa, desconeixedora de les intimitats del joc del *golfo*, se li figuraran tres *querides* que han embolicat en la seua xarxa el beneitot del seu marit.

Aquest constitueix un dels conflictes que es presenten en l'obra. Perquè n'hi ha més: prova de la perícia assolida per Escalante en la construcció dramàtica, hi trobem altres dos, que es creuen amb l'anterior. Un, el projecte matrimonial de Filomena, la filla de Rosa i Joano, amb el fill del tio Romà, un ric propietari rural que és, a més, persona extremadament pietosa, d'una pietat superficial i ridícula, al caire de la mixorreria. Cal, doncs, amagar-li el *vici* del pare, perquè, en aquest cas, no es tracta d'un matrimoni imposat sinó per amor (a més de *convenient*). Però Gasparet, el pretendent, pateix també el vici del joc i acaba pecant amb el seu futur sogre, a esquenes de son pare i la seua futura muller, la qual cosa està a punt de trencar el projectat matrimoni.

L'última història seria la dels problemes originats per l'altra parella –Agostino i Vicenta (que, no ho oblidem, pateix com el seu marit les conseqüències de l'afició al joc)– en haver-se gastat Agostino els diners que li va donar el so Fèlix perquè li féra un vestit. Tots aquests elements i personatges, acompanyats del *Dormido*, un tercer en el joc que n'és el dimoni temptador, a qui tots volen guanyar car creuen tenir-ho fàcil, però sense aconseguir-ho, s'interrelacionen i s'enfronten en una acció ràpida i vigorosa, que fa d'aquesta obra, que no figura entre les més conegudes d'Escalante, una de les més àgils i millor construïdes, amb alguna situació especialment brillant, com la partida entre Agostino, Joano, el *Dor-*

mido i Gasparet i els seus prolegòmens, (escena XII) que constitueix el nucli central de la peça.

* * *

L'obra està escrita en versos octosíl·labs i, pel que fa a les estructures estròfiques, predomina de forma quasi absoluta, com ja és habitual, el romanç (el 85,4), combinat amb redondilles i unes poques quartetes.

Des del punt de vista de la mètrica, l'obra segueix aquest esquema:

vv. 1-130	romanç í	vv. 343-412	romanç á
131-138	redondilles	413-478	romanç é a
139-142	quarteta	479-526	redondilles
143-150	redondilles	527-530	quarteta
151-154	quarteta	531-550	redondilles
155-174	redondilles	551-648	romanç í a
175-178	quarteta	649-724	romanç á a
179-246	romanç é	725-832	romanç í a (amb una rima en *à* al v. 806)
247-342	romanç á e (amb algunes rimes diferents: *á i* vv. 278, 330, 334, i *é i* v. 338)	833-858	romanç é
		859-866	redondilles

Percentualment trobem els següents resultats:

romanç			738 vv.	85,2 %
	en	í a	206 vv.	27,9 %
		í	130	
		á e	96	
		é	94	
		á a	76	
		á	70	
		é a	66	
redondilles			112	12,9 %
quartetes			16	1,9 %

* * *

Per a la fixació del text hem comptat amb la primera edició (A), publicada a València el 1877 a la impremta de Juan de Mariana y Sanz, i la inclosa al segon volum de les Obres Completes (OC).

LES TRES PALOMES

pieza valenciana, original y en verso

representada por primera vez con extraordinario éxito
en el teatro de la Princesa, la noche del 9 de diciembre de 1876.

Personajes		Actores
Vicenta	Sra.	Mondéjar
Rosa	»	Sancho
Filomena	»	Bru
Joano	Sr.	Llorens
El sinyor Fèlix	»	Contreras
El tio Romà	»	Ferrando
El Dormido	»	Bello
Agostino	»	Navarro
Gasparet	»	Troyano (D.I.)

A mi querido amigo y condiscípulo, el distinguido poeta

don Félix Pizcueta. [1] *

E. Escalante.

* Les notes textuals i crítiques d'aquesta obra es troben a les pp. 1453-1454.

ACTO ÚNICO

Interior de una habitación. Puerta al foro y laterales; otra pequeña a la izquierda. A la izquierda de la puerta del foro, una cómoda; encima de ésta un quinqué, cuya luz deberá estar apagándose. A la derecha, una mesa pequeña con tapete de percal; sillas, etc. La puerta lateral de la izquierda conduce al aposento de Joano; la de la derecha al de Agostino; la pequeña a la cocina. Al levantarse el telón aparece Rosa sentada sobre una silla, dormitando.

ESCENA PRIMERA

Rosa y a su ª tiempo Vicenta, [por la] derecha.

ROSA. Eu, la llum esta s'apaga; *Despertando.*
molt rato ha estat jo dormint.
¿Quin[a] hora canta el sereno?
Les tres; les tres del matí,
i este home sinse paréixer.
¡Vamos, ja me consumisc!
No és mes que s'haurà agarrat
en lo joguet malaït.
Ell se n'anà en companyia
d'Agostino, eixe enemic
temptaor. Deixa'm pegar-li
a la so Vicenta un crit.
¡So Vicenta, so Vicenta! *Llamándola en la puerta [de la] derecha.*

VICENTA. ¿Què vol? *Dentro.*
ROSA. ¿S'ha quedat dormint
en lo balcó?
VICENTA. ¡Sí senyora; *Apareciendo.*
fa una basca!
ROSA. ¿I son marit?
VICENTA. Encà no ha vengut. ¿Que el seu
Joano?...
ROSA. Mire, ací estic
des de les deu esperant-lo.
VICENTA. ¡Quina parella!
ROSA. Cal dir
que ara mateix se farà
de dia.
VICENTA. Golfet[2] tenim,
com si hu vera: estan juant
en casa d'algun amic.
ROSA. ¿Quin joc és eixe del golfo
que els té tan repervertits?
VICENTA. Ni el conec, ni ganes.
ROSA. Dona,
tantes voltes com ha dit
«¡si torne a juar, que em piquen!»
VICENTA. D'eixos dichos jo me'n ric.
ROSA. ¡En tantes creus com té fetes!
VICENTA. Un calvari n'hi ha [e]ndins.[b]
ROSA. ¡Poca-vergonya! Volguera...
–en formalitat hu dic–
que al vindre a casa els donaren
un bon susto.
VICENTA. ¡Susto! ¿Quin?
ROSA. Que a un cantó els ixqueren lladres
i els robaren.
VICENTA. ¡Infeliç!
Segur que sinse robar-los
vindran més nets que un espill.
ROSA. Joano abans no sabia
juar, i això és positiu,
mes que a la mona o al tute,
quan juava un rato en mi;
però ha pres una seguida
des de que es junta en amics...
VICENTA. Mentres no siga en amigues...
ROSA. Tot podia ser.
VICENTA. ¿Què diu?
¿Sospecha?...

ROSA. ¿Que si sospeche?...
Vicenta, ell totes les nits
ensomia parlant fort,
i sempre li oixc repetir:
«¡Què tres palomes tan fines!
¡Al vore-les s'oprimix
el meu cor! ¡Quin goig me fan
les tres!» I pega uns sortits... [3]
VICENTA. Té raó: de tres palomes
li estava parlant ahir
al meu Agostino...
ROSA. ¡Pues!
VICENTA. Però jo no maliccí...
ROSA. Faça'm un favor. Informe's,
pregunte-li a son marit...
i me dirà lo que sàpia.
VICENTA. Si vosté no em descobrix...
ROSA. ¡Vol callar! Entre unes coses
i atres, crega que no vixc.
VICENTA. ¡Bona tonta! Jo en lo meu
no faig[c] compte de patir.
¿Ell se divertix juant?
Pues jo també em divertixc.
Mire: ahir vesprà en casa Tona
férem un burro [4] d'a cinc.
Vàrem juar la comare, [5]
jo, la germana del bixc,
Marianeta la rifera
i la muller del macip. [6]
Quaranta-dos quinzetets
en la bolxaca em fiquí.
ROSA. ¿Quaranta-dos?
VICENTA. I no compte
el xocolate en bescuits,
i l'orxata...
ROSA. ¿Que d'a com
juaven?
VICENTA. ¿D'a com? Allí,
quan va senzilla la polla, [7]
és d'a nou qüens. [8] La del bixc,
un saquet ple de menuts [9]
tenia en la falda, així:
i entre posar a parelles,
a oros, i als embolics
del nodies [10] i del secança, [11]
en un buf els repartí.

Vinga-se'n vosté acabant; [12]
avisaré a la del Grill,
la Canviaora, i fem
dos taules.

ROSA. ¡Jesús! Un riu
de diners se'n pot anar.

VICENTA. Això és lo que divertix.

ROSA. Ja vorem...

VICENTA. ¿Té por de pedre?

ROSA. Dona, quina por ni quin...

VICENTA. ¡Ai! ¡Si a vosté li guanyaren
quatre duros com a mi
me guanyaren el diumenge!...
li costaria fer llit
i sangrar-se.

ROSA. Això és parlar
arreu.

VICENTA. Pues jo me quedí
tan fresca com una endívia.

ROSA. Amigo, com son marit
li trau bon jornal tallant
en la botiga i cosint...

VICENTA. Pues, i en això vol supondre
que jo m'ajue...

ROSA. Vullc dir
que vosté compta en albitres [13]
que jo per ara no tinc. *Con intención.*

VICENTA. Cada una té els albitres
que té.

ROSA. Vaja un retintín...

VICENTA. Atenga; sap que el so Fèlix
sol baixar molt a sovint...

ROSA. Li fa goig la xica.

VICENTA. *[Apart]* Vés
a ta agüela i conta-li-hu.
[Alt] ¿No diuen que Filomena
està aparaulà en lo fill
d'un llauraor que té moltes
pessetes?

ROSA. Fa dos estius,
allà en Llombai coneguèrem
al tio Romà i al xic,
i és cert, des d'entonses... ¡Calle!
¿Obrin baix?

VICENTA. Ja estan ahí.

ROSA. Con sossoisca atra volta

lo que ara està sossoint,
passe el forrellat, i es queden
en lo carrer.

ESCENA II

Dichas y Joano y Agostino [por el] foro.

AGOSTINO. ¡San[t] Jogim! [14]
¡Despertes!
JOANO. Mos han sorprés;
sermó tindrem.
AGOSTINO. Per la traça...
VICENTA. ¡Bon[a] hora de vindre a casa!
AGOSTINO. ¿I això? ¿Que quin[a] hora és?
VICENTA. Tu ho diràs, que véns de fora.
AGOSTINO. Les dotze.
VICENTA. Prop de les quatre.
AGOSTINO. ¿Veus? ¿Li diguí jo a aquell atre
que s'equivocàvem d'hora? *A Joano.*
VICENTA. L'equivocació és senzilla.
AGOSTINO. ¡Què vols! Com si és tan sensillo...
VICENTA. ¡Conque hau juat!...
AGOSTINO. Sí, a manilla [15]
i solo [16] sinse posillo. [17]
Jo he guanyat...
VICENTA. ¿Se podrà creure?
AGOSTINO. Sis quinzets.
JOANO. *[Apart]* Poden salar-los.
VICENTA. Dóna-me'ls pe'a mi.
AGOSTINO. En cobrar-los,
que me'ls han quedat a deure.
VICENTA. Mentira.
AGOSTINO. Tu sempre acabes
desmentint lo que jo conte.
VICENTA. Si puc provar-ho molt prompte,
pues sé els diners que portaves.
AGOSTINO. Duia un duro.
VICENTA. Tres.
AGOSTINO. ¡Sinyor,
quin modo d'amuntonar! [d]
VICENTA. ¿Que te'ls han bufat, traïdor?
AGOSTINO. ¡A mi, què m'han de bufar!
VICENTA. Trau-los.

AGOSTINO. ¿Veus? Mitja pesseta. *Enseñándola.*
VICENTA. Vés traent... no pots fugir.
AGOSTINO. Xica, vés-te'n a dormir
i deixa'm l'ànima queta.
VICENTA. ¡Desastre! Ni dos diners
duràs quan ixques de casa;
t'heu jure. *Vase [por la] puerta [de la] derecha.*
AGOSTINO. ¡Quina amenaça!
Jo no tinc que juar més.
JOANO. ¿Has d'anar a alguna banda, *A Rosa.*
que tant has matinejat?
ROSA. ¡Vosté és un bribó, un malvat!
AGOSTINO. Ja te toca a tu la tanda.
JOANO. No vinc d'humor, ¿hu has entés?
Conque no em soltes el bou,
perquè en poquet ne tinc prou.
ROSA. ¿T'han guanyat tots els diners?
JOANO. Tots, sí sinyora.
ROSA. ¡Molt bé!
Volguera que t'amargaren
una volta, i te guanyaren
hasta... no em faces dir què.
JOANO. Si jue i perc, res t'importa.
ROSA. ¿No? Corriente. En eixe cas,
després pendré jo la porta
i faré lo que tu fas. *Vase [por la] puerta [de la] izquierda.*

ESCENA III

Joano y Agostino.

AGOSTINO. ¡S'ham endut bona embestida!
Tras de cuernos...
JOANO. ¡Voto a quién!...
AGOSTINO. I els sobra raó.
JOANO. Però, home,
al vore que u ve calent,
devien dir: mal oratge;
tingam pacència i callem,
que no està el forn pe'a rosques.
Pues no senyor; al revés:
xerraeta, punxaeta,
furgaeta... i, al bordell; [18]

perd u la calma, i li fan
tirar al foc el barret.

AGOSTINO. Ja és de dia. Encara com
hui és dilluns i dormirem. [19]

JOANO. ¿Has vist els cinquanta-quatres [20]
que el Dormido mos ha fet?

AGOSTINO. Eixe cegallós... a l'últim
no es podrà juar en ell.

JOANO. ¡Però quina sort tan perra
la nostra!

AGOSTINO. ¡Xe, calla! ¡Si és
pecat mortal que nosatros
una baralla toquem!
Tantes voltes com hu ham dit...

JOANO. Pues lo que és ara... ¿La veus? *Haciendo con un lápiz una cruz en la pared.*
Ben gran.

AGOSTINO. ¿Sí? Mira la meua. *Hace otra.*
¡Eu! Encara se coneix
la que fiu jo l'atre dia.

JOANO. A mi m'ha estat molt rebé.
Se sentàrem en lo tracte
de juar únicament
dos hores.

AGOSTINO. Dos, sinse pròrroga.

JOANO. Si a les dotze se'n deixem,
que era lo pactat, jo encara
m'alce guanyant.

AGOSTINO. Jo també.

JOANO. Però encomençaren: vinga,
l'última rodà, doneu.
S'acabà aquella, i... un[a] atra.
S'acabà l'atra i... no res,
última i definitiva:
en donar Salvaoret,
alto.

AGOSTINO. I el alto ha segut
quan els dos s'ham quedat nets.

JOANO. Paeixem els volantineros
que estan sempre en los cartells
posant: «Última función».
«Función por última vez».
«Última y definitiva».
I aixina passen un mes.

AGOSTINO. Me'n vaig a dormir un rato. *Vase [por la] izquierda.*
¡Bona honra portarem!

ESCENA IV

Joano solo.

JOANO. ¡Crus y cuarto! Lo que és ara...
¡Quin espolsó tan cruel!
De cinc escuts [21] m'han quedat...
a vore: vamos, ja ho veig.
Un xavo fals, dos marruecos [22]
i un botó. ¿Este bulto què és?
¡Ah! ¡La baralla!... *Tentándose los bolsillos y sacando una baraja.*
¡Traïdora!
Satanàs segurament
en un rato de vagància
va inventar este llibret.
¡Mira què tres cartes juntes
vénen ací! ¿Què et pareix?
L'as, el dos i el tres d'un palo.
Estes se diuen les tres
palomes. ¡Què reboniques! *Pintando [23] los naipes como si jugara al golfo.*
¡I pinta! ¡Voto a Lusbel!
En açò m'ajue jo
deu restos, i a ma muller
damunt.

ESCENA V

Joano y Filomena [por la] primera puerta [de la] izquierda.

FILOMENA. Pare, el tio Romà
mos ha escrit.
JOANO. I van cinc cartes
en pocs dies. ¿Per supost,
parlarà sobre l'encàrrec?...
FILOMENA. Sí, que li compre una llàntia
i que li l'envie a escape;
ell ja abonarà quan vinga...
JOANO. ¡Bo estic jo pe'a comprar llànties!
En casa no tinc ni un...
FILOMENA. ¡Ai!
¡Si era vosté la mare

com s'ha posat, perquè ha vist
que allí en la còmoda falten
quatre duros, i n'hi havia
més de cinc!...

JOANO. ¡Que tot hu escarben
estes dones!... Si el so Fèlix
me'ls deixa, luego en baixar-me'ls
els tornaré al puesto.

FILOMENA. Sent
que a eixe agüelo li demane...

JOANO. Encara com si Déu vol
[e]lixirem prompte d'estafes.
El tio Romà és molt ric,
i una volta tu te cases
en son fill, al teu costat
no ha d'estar jo fent sabates.

FILOMENA. Ni a la mare ni a vosté
no tinguen pena que els falte
res del món, però no jue,
per Déu.

JOANO. ¿Jo, tocar les cartes?

ESCENA VI

Dichos; el Dormido por el foro y a su tiempo Rosa por la izquierda.

DORMIDO. Joanet...

FILOMENA. ¡Oi! El Dormido.
Deixa'm cridar a la mare,
que este és atre temptaor. *Vase [por la] primera puerta [de la] izquierda.*

DORMIDO. ¿Eres tu?...

JOANO. ¿No hu veus?

DORMIDO. Com casi
no guipe... Xe, ma muller,
sinse dubte per vengar-se,
no volgué obrir-me la porta
i hasta ara ha [e]stat passejant-me
per València. ¿I Agostino?

JOANO. Allí dins.

DORMIDO. Si forem quatre...

JOANO. En indirectes no vingues;
m'han escalivat en grande.

DORMIDO. Pues home, a on se perd la capa

és a on deu recuperar-se.
JOANO. Com ja no tinc entusiasmo...
DORMIDO. ¡Xe, tant que t'entusiasmaves en les tres palomes!...
JOANO. Fes favor de no nomenar-les.
ROSA. ¡Mà el pillo tiramanguero! *A la puerta [de la] izquierda.*
DORMIDO. Avant. Vaig a vore a est atre. *Vase [por la] puerta [de la] derecha.*

ESCENA VII

Joano y Rosa.

ROSA. ¿Haurà un home més roïn
que tu, encara que el buscaren?...
JOANO. Ja sé que m'has regirat
la còmoda.
ROSA. ¡Perdurable!
¡Si el tio Romà sabera
qui eres tu!... En lo seu caràcter
tan escrupulós i místic,
¿com havia de tractar-se
en un deshonrat?...
JOANO. A [e]spai...
ROSA. Però jo les teues manyes
li diré; vullc que et conega.
JOANO. ¡Voto a Dios! Mira que agarre...
ROSA. ¡Sinyor!... ¡I a^e me vol pegar!...
Sols faltava que em pegares.
JOANO. ¡Mira!...
ROSA. Pega'm, chico, pega'm.
Si això vullc jo.
JOANO. ¡No em socarres!...
ROSA. Pega'm. ¿A que no eres home?
JOANO. En fin... Garrotà o anar-se'n. *Vase [por la] puerta [de la] izquierda.*
ROSA. Se'n venia a baix la casa
com aplegara a tocar-me.

ESCENA VIII

Rosa; el so Fèlix [por el] foro. Después Vicenta por la derecha.

FÈLIX. Buenos días.
ROSA. El so Fèlix.
FÈLIX. ¿Sap si està Agostino el sastre?
ROSA. Veja dins en lo seu cuarto.
FÈLIX. Estic en ajust d'un tratge
que hi ha en la seua botiga:
me faig[c] tratge nou.
ROSA. En grande.
FÈLIX. Com me digué Filomena:
sinyor Fèlix, ja tinc ganes
de vore-lo en atra roba,
que així pareix un pelambre
i un... eccètera i demés.
¿Qui no havia d'alarmar-se?...
Té ganes, ¿vosté comprén
el sentit d'eixes paraules?
ROSA. *[Apart]* Este agüelo és lo més tonto...
FÈLIX. Jo, en tal de ser-li simpàtic...
¡pues! eccètera i demés,
res me si'n dóna gastar-me...
A propòsit: al so Joano
faça el favor de donar-li
estos vint-i-dos quinzets, *Dándoselos.*
i que dissimule...
ROSA. Estranye...
VICENTA. ¡Te pareix al pobre agüelo *A la puerta [de la] derecha con mantilla puesta y una cestita colgada del brazo.*
quina manera de traure-li!
ROSA. ¿Que ell li ha demanat?...
FÈLIX. Cinc duros;
però en lo gasto del tratge,
¿sap? eccètera i demés,
ara no puc allargar-me...

ESCENA IX

Dichos y Agostino [por la] puerta [de la] derecha.

AGOSTINO. Ja m'ha mogut el Dormido...
Xica, ¿tu has pres del calaix
uns diners, que en un paper
tenia jo embolicats?
VICENTA. Sí sinyor.
AGOSTINO. Vinga, no jues.
VICENTA. Tu sí que no juaràs.
AGOSTINO. Vicenta, que se me pot
oferir qualsevol llanç,
i u sinse diners és una
campana sinse batall.
VICENTA. Els llanços teus ja sé jo
quins són.
AGOSTINO. ¡Voto a Barrabàs!
FÈLIX. Agostino, aquell tratget
de cotó...
AGOSTINO. ¿L'ha comprat ja?
FÈLIX. El seu mestre, dels tres duros
ni un cèntim vol rebaixar.
¿Vosté, com a cosa seua,
per què no veu si me'l trau
en les catorze pessetes?
AGOSTINO. Vinguen.
FÈLIX. ¡Magnífic! A[e]spai, *Dándole el dinero.*
que n'hi han dos colu[m]nàries. [24]
AGOSTINO. Esta està un poquet borrà.
FÈLIX. És bona: vaja en seguida,
no el venguen.
AGOSTINO. Ara acabant.
[Apart] Si lo que anit me guanyaren
poguera rescabalar... *Vase [por la] puerta [de la] derecha.*
FÈLIX. ¿Sé jo viure? Pareix xansa;
quatre quinzets m'ha aforrat; [f]
¿pues? eccètera i demés.
Torne. *Vase [por el] foro.*
ROSA. ¿De veres que ja
pogué descobrir qui són
eixes tres palomes?
VICENTA. ¿Sap

lo que el meu m'ha dit, aixina,
d'un modo particular?
Vicenta, les tres palomes
a Joanet el pedran.
Ell és home que quant més
les pinta,[25] més cego està.

ROSA. ¿Les pinta? Si ell no és pintor.

VICENTA. Pues així hu ha dit.

ROSA. ¡Ja caic!
¿És que els pintarà la cara?...

VICENTA. Just; i deixant-se pintar
elles, vosté considere
quines palomes seran.

ROSA. ¡Pillo, més que pillo!

VICENTA. Dona,
deixe-lo vosté volar,
goleta,[26] que quan se canse
al colomer tornarà.
Jo hu crec, i entonses vosté
passa tots els forrellats,
i ahuix, ahuix...[27]

ROSA. ¡No cap dubte,
traïdor!

VICENTA. ¿I es posa a plorar?
¡Mà i que tonta! Desduixca's;[28]
acompanye'm al mercat,
i de camí muntarem
a casa Tona; quisá
hagen posat la tauleta
i les estiguen mesclant.

ROSA. ¿Com vol que jo?...

VICENTA. Dona, pose's
la mantellina. Al remat *Tomándosela de encima de una silla y poniéndosela a Rosa.*
vosté desenganye's, ells
han de fer la carbonà.[29]

ROSA. ¡Atordida estic!

VICENTA. ¡Si tenen
tots els set pecats mortals! *Vase [por el] foro.*

ESCENA X

Joano [por la] izquierda. Después el tío Romà y Gasparet [por el] foro y Filomena [por la] izquierda.

JOANO. Ja sé jo per què he perdut.
Hu tinc experimentat;
sempre que em pose a l'esquerra
del Dormido, me diu mal.
Els fiu la creu, que si no,
com jo tornara a juar...
ROMÀ. Guarde Dios, Joano.
JOANO. ¡Calla! ¿Vostés en València?
ROMÀ. Gràcies al Nostre Sinyor,
ací mos té.
JOANO. Filomena, *A la puerta [de la] izquierda.*
ix en seguida.
FILOMENA. ¡Gasparo
i el tio Romà!
ROMÀ. Xiqueta...
FILOMENA. ¿Escriuen, i sobre el viatge
no mos posen una lletra?
GASPARET. Vinc pe'a estar-me ací lo manco
un mes.
FILOMENA. ¿De veres?
GASPARET. Alegra't.
Ganes tenia de vore't,
pimpollo.
FILOMENA. Pues considera,
alma cristiana...
ROMÀ. Ahir vesprà
moguérem en la fresqueta.
JOANO. Molt m'alegre.
ROMÀ. ¡Beneit!
¡Escrivint-li tanta esquela,
i no m'envia la llàntia!
Mire que és una promesa
que jo li fiu al Sant Cristo
per al dia de la festa.
JOANO. No m'agraen les que hi ha fetes.
ROMÀ. Pues vorà com hui mateixa
ne compre una atra, i me'n torne
cap al poble.
JOANO. ¿Quina pressa?...

ROMÀ. Li hu dec al Nostre Sinyor,
i és deute sagrat. Atenga:
el xic se queda en vostés
per una temporaeta.
Serà un favor...
JOANO. ¡Vol callar!
ROMÀ. Deixant-me-lo jo en la seua
companyia, puc anar-me'n
descansat.
JOANO. Com si el tinguera...
ROMÀ. Sé que vostés... i això hu dic
per a on vaig a boca plena,
són persones molt cristianes.
JOANO. Pregunte en la botigueta
de l'Ecce-Homo, a on ma muller
totes les nits baixa i resa
el rosari en la família.
ROMÀ. Bé es coneix. Chiquillo, senya't;
hi ha ací una creu. *Señalando las que hicieron en la pared Agostino y Joano.*
GASPARET. I ací un[a] atra.
ROMÀ. És costum...
JOANO. Si allí dins entra,
no té prou mans pe'a senyar-se.
ROMÀ. ¿I Rosa?
FILOMENA. Ixqué en l'estatgera...
JOANO. Jo no pensava... Vostés
voldran pendre... Tu mateixa,
fes-los xocolate.
ROMÀ. Joano,
jo... la primera faena
és ouir missa; acabant...
FILOMENA. ¿Tu el voldràs en seguideta?
GASPARET. No acostume, però fet
per una xocolatera
tan fina com tu, esta volta
lleparé la quiquereta.
FILOMENA. ¡Salamero! *Vase [por la] puerta de la cocina.*
ROMÀ. Mamprenia
este xic una carrera
tan roïn, que si no el trac
de Llombai més que de pressa...
JOANO. ¿Que està mal?
ROMÀ. No; però vullc

fer-li pedre certa idea.
GASPARET. Ja me roseguen...
ROMÀ. Me l'han
pervertit de tal manera,
que allà passa tot el dia
manejant la baralleta.
JOANO. ¿Té afició?...
GASPARET. Anem, no amotine...
JOANO. Gaspar, mala cosa és eixa.
ROMÀ. S'ajunta en qui no en fa un brot.
JOANO. ¡Malo!
ROMÀ. I s'empenya el Marcolfo[30]
en juar al golfo.
JOANO. ¿Al golfo?
Això és lo pitjor de tot.
ROMÀ. Tan cego està, que fa poc,
en no sé quina partida,
me s'ajuà hasta la vida...
JOANO. ¡Com!
ROMÀ. La vida de san[t] Roc.
Un llibret que em regalaren;
ell, amagat, el vengué,
i en los diners que tragué,
féu un resto, i li'l guanyaren.
GASPARET. A tots el mateix pregó
va fent.
ROMÀ. A vore si així
t'abochornes. Faça-li
vosté alguna reflexió...
JOANO. El joc... *[Apart]* ¡Estant jo tan brut
què li ha de dir! *[Alt]* és molt cego...
GASPARET. Juant un ratet...
JOANO. Y luego,
lo mal que és pe'a la salut.
Treballa molt el pulmó,
i u es posa desesperat.
Home, si a mi m'ha passat,
vullc dir, hu ha vist passar jo,
encendre's com una falla
al fer un envit dels grossos;
pedre-lo, i... ¡haam!... ¡en dos mossos
menjar-se mitja baralla!
ROMÀ. Per força, a l'arrebatar-se
d'eixa sort, deu ressentir-se...
Home, ¿i això és divertir-se?
JOANO. No sinyor: encangrenar-se.

ROMÀ. Vamos, ja sents lo que diu...
¡Eu! Sap pintar-ho vosté
com si hu passara.
JOANO. Jo sé
pintar-ho tot molt al viu.
ROMÀ. ¿Veus?
GASPARET. Si estic desenganyat;
[Apart] però lo poc que m'ha dit,
per una orella m'ha entrat
i per un[a] atra m'ha eixit.
JOANO. No hu ha pres el xic a risa.
ROMÀ. Algun efecte li feu.
JOANO. Deixe-lo, que al costat meu...
ROMÀ. Guapo:[31] ara me'n vaig a missa.
¡Eu! No em coste una aflicció
si em roben... Tinga. *Dándole dinero envuelto en un pañuelo.*
JOANO. ¿Açò què és?
ROMÀ. Guarde-m'heu: són els diners
pe'a la llàntia. *Vase [por el] foro.*
JOANO. Té raó. *Guardándoselos en el bolsillo.*

ESCENA XI

Joano y Gaspar.

JOANO. ¿Conque en Llombai tots els dies
havia pintura?
GASPARET. Un poc.
JOANO. Pues vamos, tu no devies...
[Apart] ni jo devia tampoc...
[Alt] Mal joguet, mal...
GASPARET. Por supuesto...
JOANO. ¡Traïdor! I que és menester
serenitat per a fer
en una fallanca [32] el resto.
GASPARET. Segons té un home la sang...
¿Vosté veu? Jo me sent batre
quan tinc un cinquanta-quatre,
i en seguida em torne blanc.
JOANO. Me'n guanyà anit el Dormido
u per mà, que a l'envidar-me
estiguí a punt d'ajuar-me

hasta el segon apellido.
GASPARET. ¿Vosté?
JOANO. Jo, no; un amic meu
volguí dir. *[Apart]* En quan se tracta
de l'anguila, trac la pata.
[Alt] A mi em fa por, com hi ha Déu.
GASPARET. *[Apart]* Fa rato estic sospechant...
JOANO. No m'agrà: és dir, a vegaes...
així en festes senyalaes,
o un diumenge al cap de quant...

ESCENA XII

Dichos y Agostino y el Dormido por la derecha.

AGOSTINO. Joano...
JOANO. ¡Adiós! ¡Els dos junts!...
AGOSTINO. ¿Saps este lo que venia
dient-me?
JOANO. Bueno; no cal
que passeu avant.
DORMIDO. Mentira:
qui està temptant-me eres tu.
AGOSTINO. Res; fem hui la despedida.
GASPARET. ¿Estos qui són?...
JOANO. *[Apart]* Féu favor *A Agostino y al Dormido.*
de no parlar ni una síl·laba...
GASPARET. *[Apart]* Se li han escapat paraules
a est home, que jo juraria
que li agrà pintar-les tant
com a mi.
DORMIDO. D'ací que vinga
eixe tio...
AGOSTINO. I si vinguera,
mos pot avisar la xica.
GASPARET. ¿Quin misteri porten?...
JOANO. Sou
capaç de temptar...
AGOSTINO. ¡Xe, mira
que tindre les tres palomes
com tu les tens sempre, i pinta!...
¡Alça, del palo! ¡Va tot!
¡És una emoció magnífica!

JOANO. *[Apart]* Dirà el chiquillo, me deixen
per a que ell me corregixca.
AGOSTINO. Ara voràs tu...
JOANO. Gasparo,
no cregues a esta família.
GASPARET. No entenc...
AGOSTINO. Este mos ha dit
que vosté se despepita
per fer un restet. Nosatros
som dos, i si ell no li hu priva...
GASPARET. ¡Ah, dimoni! Si hu otorga,
deixem-ho pe'a ara en seguida.
AGOSTINO. Por supuesto, mitja horeta.
DORMIDO. Només mitja horeta *fija.*
JOANO. Fóra un abús...
AGOSTINO. ¡Mà d'abusos
qui parla!
JOANO. Esta pilleria,
com no tinc força moral...
Pot vindre el pare de missa...
GASPARET. Ell, en entrar en la iglesia,
no tinga por que se n'ixca
hasta que tanquen i el tire
l'escolà.
DORMIDO. Si ha de ser, vinga.
AGOSTINO. Ja estic posant la tauleta. *Colocándola a la derecha del proscenio.*
DORMIDO. I jo acostant-me caïra.
JOANO. Per donar-li gust al xic
i que un rato es desduixca,
us deixe juar.
GASPARET. ¿Vosté
no mos acompanya?
AGOSTINO. ¡Mira!
JOANO. ¡Estic loco!
DORMIDO. I jo que casi
no m'hi veig, jo mai devia
tocar les cartes. ¡No guipe!
GASPARET. L'afició tot hu domina.
AGOSTINO. ¿Jues?
JOANO. ¿Qui?... Jueu vosatros,
viciosos, pareix mentira...

Se sientan a la mesa, colocándose el Dormido y Gaspar a la derecha. Agostino, y a su tiempo Joano, se

sientan de espaldas a la puerta lateral de la izquierda.

AGOSTINO. Avant; en los tres som prou.
JOANO. ¡Què escándalo, què ignomínia!
Per donar-li gust al xic
juaré, no vullc que diga...
AGOSTINO. ¿Ha vist que prompte?...
GASPARET. Baralla *Sacándola.*
jo en duc.
JOANO. Jo també en tenia...
¿Per supost, sinse calfar-se?
AGOSTINO. Clar que no; un restet d'a mitja
pesseta.
GASPARET. Pe'a divertir-se.
AGOSTINO. Jo mateix donaré. *Dando naipes y jugando.*
JOANO. Vinga:
de cega [33] a les dos primeres,
faig[c] un quinzet.
AGOSTINO. Pues si aixina
comencem...
GASPARET. Vullc. Ja va el resto.
DORMIDO. Vaja: un pavo es mi comida.

ESCENA XIII

Dichos y Filomena [por la] puerta de la cocina.

FILOMENA. Quan vulgues el xocolate,
Gasparet... ¡Maria Santíssima!
¡Juant, i mon pare!... ¡Vamos,
a no vore-hu, no hu creuria!
¡Tants de propòsits que fa
sempre que perd! ¡Tant que chilla,
i els propòsits només duren
mentres li cou la ferida!
GASPARET. Quarta. *Tendiendo los naipes.*
DORMIDO. Jo casi no guipe...
Cinquanta-quatre.
AGOSTINO. ¡I no guipa!
JOANO. ¿Veus? De mà les tres palomes, *A Agostino.*
¡i no cau ni un huit! ¡Por vida!...
Ja estic jo calent. Faig[c] una
pesseta. *Sacando dinero.*

GASPARET. Jo dos.
AGOSTINO. ¡Atisa!
FILOMENA. ¡Gaspar, home, que se gela!
GASPARET. Vés i tira-lo a la pica.
¡No tinc jo mal xocolate!
FILOMENA. En un momento en la cuina
te'l prens.
GASPARET. Te dic que no en vullc.
FILOMENA. ¡Salvatge! Fa poc me dia
molt carinyós: Filomena,
acabant tindrem la ditxa
de parlar un rato a soles
els dos; i ara que podia,
en la ceguera del joc
ni m'escolta ni me mira.
GASPARET. Envide dos quinzets més.
JOANO. Vullc. ¿Tu vols, Dormido?
DORMIDO. Vinga.
AGOSTINO. Canteu.
GASPARET. Jo cinquanta-una.
JOANO. Cinquanta-tres. ¡Mà que es pinta!
DORMIDO. M'hi veig poc... Cinquanta-quatre.
GASPARET. ¡Cristo! *Tirando con fuerza los naipes sobre la mesa.*
JOANO. ¡Les desgarraria!

ESCENA XIV

Dichos y el so Fèlix [por el] foro.

FÈLIX. Ací està el clavell més fi...
¡Lusero de la mañana!... *A Filomena.*
FILOMENA. *[Apart]*[34] ¡Oi! ¡L'agüelo! No ve mal
pe'a vore si aixina ràbia...
[Alt] ¿Què hi ha de bo, sinyor Fèlix?
FÈLIX. Prompte em posaré de gala,
i tindré per a eixos ulls
més simpatia i més gràcia,
més eccètera i demés.
FILOMENA. Ja està l'eccètera en dansa.
FÈLIX. M'he[8] fet tratge nou.
FILOMENA. M'alegre.
FÈLIX. ¡Eixa alegria m'encanta!
FILOMENA. Assente's al meu costat.

FÈLIX. ¡Ai! ¡No sé lo que m'agarra!
¡Mai la viu tan carinyosa!...
FILOMENA. ¿Puc jo en vosté ser huraña?
FÈLIX. Boqueta de periquillo,[35]
sent en lo pit una falla;
el cor me pega batudes,
la sang me munta a la cara...
i l'eccètera i demés.
FILOMENA. Eixe sicatero, ni alça *Mirando a Gaspar procurando llamar su atención.*
la vista tan sols...
FÈLIX. Jo no
m'havia *fijat* encara...
JOANO. ¡Si no fea un desacato!...
GASPARET. ¡Jo sí que bufe!
DORMIDO. Xe, calla;
a les vint-i-quatre hores
el joc se muda, o s'acaba
la llum.
AGOSTINO. Rasquen, Zacarías.

Sacando dinero del bolsillo. Joano, de vez en cuando, desdoblará el pañuelo que le entregó el tío Romà, y sacará dinero.

GASPARET. ¡Estic com un bou quan brama!
So Juano, deixe'm diners.
JOANO. ¿Jo?
GASPARET. Done'm els de la llàntia.
JOANO. Hasta la de Caputxins
m'ajuaria jo ara. *Dándole dinero.*
No en queden casi.
FÈLIX. ¿A què juen?
FILOMENA. Al golfo.
FÈLIX. Dona, m'estranya...
FILOMENA. Agostino té la culpa;
ell tempta als atres.
FÈLIX. ¡Aguarda!
¡El sastre!...
FILOMENA. ¡Si és més juaor
que el que inventà la baralla!
¡Tan bé com podia estar!
¡Perquè té unes mans, que guanya!...
Pues tot s'heu endú el dimoni.

¡Fa poc s'ajuà la capa
d'un parroquià!

FÈLIX. ¡Sielos! ¡Quin *Levantándose.*
pensament m'ha vengut ara!

FILOMENA. Sente's. *Haciéndole sentar.*

FÈLIX. Agostino, ¿el tratge?...

FILOMENA. Assente's, home; quin[a] ànsia...

JOANO. ¡Eu! ¿Esta pesseta és bona?

DORMIDO. Per colu[m]nària no passa.

GASPARET. Molt borrà està. ¿Qui l'ha treta?

JOANO. Agostino.

FÈLIX. ¡Santa Clara!
¡Això és que corren les meues
pessetes per eixa taula!
Jo li'n doní dos borraes... *Levantándose otra vez.*

FILOMENA. No se moga: ¿què li passa?

FÈLIX. Deixe'm fer-li una pregunta...

FILOMENA. Prop de mi està en punxes. Vaja.

FÈLIX. Si s'ofén, no... ¡Quant me vol!
És que una sospecha amarga,
i un eccètera i demés...

FILOMENA. Vamos, me ric sinse gana.

FÈLIX. Siquiera guanye eixe sastre
malvat, no me'n faça un[a] atra
en mi com la que li feu
al parroquià de la capa.

DORMIDO. Agostino, tu fas joc.

AGOSTINO. A quinzet.

JOANO. A ral de plata.

FÈLIX. ¡Ai! Estic suant el quilo
i el quilògramo, no és xansa.

GASPARET. A pesseta.

JOANO. Tot m'heu jue.

DORMIDO. Vullc.

AGOSTINO. Joanet, ¿és fallanca?

GASPARET. Canteu.

DORMIDO. Jo quaranta-nou.

JOANO. No m'hi veig gota.

DORMIDO. Sincuenta. [h]

GASPARET. Cinquanta-quatre.

JOANO. ¡Re-Dios!
¡A [36] mateix me les menjava!

ESCENA XV

Dichos y el tío Romà [por el] foro.

ROMÀ. ¡Santíssim nom de Jesús!
JOANO. ¿Qui és? *Viendo al tío Romà.*
GASPARET. ¡Mon pare!
JOANO. ¡Santa Rita!
ROMÀ. ¿Què estic mirant? ¿Són vostés
els que juen?
JOANO. ¿Per què hu dia?
ROMÀ. Perquè hu veig, i no puc creure-hu.
JOANO. Si estem juant a la brisca.
Tu, vinga un nyinyol[37] de fora. *Al Dormido.*
GASPARET. Tire'n un atre en seguida.
JOANO. ¿Tu no m'has fet esta senya?
DORMIDO. ¡Quin nyinyol ni quina guitza,
si no veig gota! Set duros
els he[g] guanyat. *Se levantan todos y el Dormido vase [por el] foro.*
ROMÀ. ¡Molt m'admira!...
JOANO. Com és un joc innocent...
ROMÀ. Ni per innocent que siga...
AGOSTINO. ¡En la major innocència
m'han pegat una palissa!...
JOANO. Me costarà mol[t] llevar-li
a eixe xiquet la seguida
de les cartes, però deixe'l...
ROMÀ. So Joano, dubtaria
si no foren tan honrats
vosté i la seua família...

ESCENA XVI

Dichos y Vicenta y Rosa.[i]

ROSA. ¡Ni la porta veig siquiera!
Mire si vinc jo bonica.
VICENTA. Oixca, més ha perdut jo
pe'a que vosté es desduixca,
i no li tire les culpes
a ningú, desagraïda.
ROSA. Jo quieta estava en ma casa.

VICENTA. No em busque la llengua...
JOANO. Xica,
ací està el tio Romà.
ROSA. M'alegre molt.
AGOSTINO. Per la pinta,
les han calfaes.
ROMÀ. ¿La so Rosa
d'a on ve?
JOANO. Jo crec que de missa.
ROSA. ¡Pedre vint-i-dos quinzets
al burro!
JOANO I ROMÀ. ¿Al burro?
ROMÀ. ¡Puríssima
Concepció!
JOANO. És engany; no crega...
ROSA. Els ploraré mentre vixca.
VICENTA. ¡Mà tu quant d'esparamiento
i quanta mixorreria!
JOANO. ¿Que si fóra cert, no costen
de suar?
VICENTA. ¿Suar? ¡Què risa!
¿No li trau ella a eix agüelo *Por Fèlix.*
bons duros? ¿Pe'a què més mina?
Jo hu ha vist.
FÈLIX. ¿A mi?
JOANO. ¿Al so Fèlix
li traus?...
ROMÀ. ¡Ui, què escandalíssia!
JOANO. ¿I vosté?... *A Fèlix.*
FÈLIX. És fals; sinse dubte
abans interpretaria
allò per algun eccètera *A Romà.*
i demés.
JOANO. Però eixa víbora...
¡Si ara fóra cosa meua!...
VICENTA. Si hu fóra, l'arraparia;
pues al moixo com vosté
que al seus anys me s'encandila
no menos que en tres palomes,
jo l'arrape.
ROMÀ. ¿Alguna cria?...
VICENTA. Sí sinyor, i de la raça.
Tres querides.
ROMÀ. ¡Ui, Santíssima
Trinitat! Xiquet, anem-se'n.
JOANO. ¡Volen pedre'm! És mentira.

ROSA. És veritat, que a tothora
les nomena i ensomia...
AGOSTINO. Si són tres cartes...
JOANO I ROSA. ¡Tres cartes!
JOANO. ¡Ja caic! ¡Sort que este hu afirma!
AGOSTINO. Quan juàvem ara al golfo,
totes les mans les tenia
Joano.
JOANO. Ja hu empastrares.
ROMÀ. ¡Al golfo! Xiquet, avia't:
m'heu recelí.
JOANO. Home, sossegue's...
ROMÀ. Faça favor...
JOANO. ¿Què volia?
ROMÀ. Allò... els diners de la llàntia.
JOANO. ¿Els diners? ¡Esta és més trista!
Volaren.
ROMÀ. ¿Com que volaren?
JOANO. Un amic meu que no guipa,
així guipara la forca
ca volta que alça la vista,
mos netejà les bolxaques
i la llàntia.
ROMÀ. ¡Virgen mía!
¡Ja se m'ha quedat a fosques
el Cristo!
FÈLIX. ¡Sombra maleïda!
¡Tan tou que en lo tratge nou
estava jo!
ROSA. ¿És dir, que es fià[k]
de tu?
JOANO. Conec que abusí...
VICENTA. Si el joc serà la ruïna
d'ells; hu tinc pronosticat.
ROMÀ. Ha segut una acció indigna,
i de pitjors per lo temps
ne farà... com no es detinga.
Al que la passió del joc
per sa desgràcia el domina,
eixe s'ajua els diners
primer, luego la camisa,
i acaba desesperat,
cego de dolor i d'ira,
per ajuar-se la honra.
Vosté també hu farà aixina.
ROSA. ¡Quin bochorno!

JOANO. ¡I el mereixc!
FÈLIX. ¡Señores, quina desditxa!
¡En quatre envits este sastre *A Agostino.*
deixar-me sinse tovina! [38]
AGOSTINO. Jo abonaré...
FÈLIX. Ho vullc al canto.
AGOSTINO. Si de mi vosté no es fia...
ma muller li respondrà.
FÈLIX. ¿Sa muller? ¡Bonica firma!
Però abans me'n vaig a escape
i reclame a la justícia,
i... a l'eccètera i demés.
¡En quin gust el tancaria! *Vase [por el] foro.*

ESCENA ÚLTIMA

Los mismos menos Fèlix.

GASPARET. Pare...
ROMÀ. Andando; por supuesto,
ja emparentar no podem.
FILOMENA. ¡Per sa culpa, quantes llàgrimes
des de hui derramaré!
JOANO. Tio Romà, jo li jure...
ROMÀ. A mi vosté no em convenç.
VICENTA. ¡Quin tio tan fosc!
AGOSTINO. Joano,
fes davant l'home una creu
ben gran per a que es convença.
JOANO. No estic pe'a xanses, ¿hu entens?
Els temptaors com tu i atres
són causa...
VICENTA. *[Apart]* [1] Mà quin xiquet,
que el tempten.
AGOSTINO. ¿I les palomes,
tan fines?
JOANO. Per lo mateix,
des de hui del teu costat
m'aparte pe'a sempre.
VICENTA. ¿Veus?
¡Juaorot del dimoni!
AGOSTINO. ¿Veus? ¡Burrera de Lusbel! *Vanse [Agostino y Vicenta por el] foro.*
ROMÀ. Gràcies al Nostre Sinyor,
que ja en millor senda el veig.

Lo passat, passat.
FILOMENA. ¡Respire!
JOANO I ROSA. ¡Tio Romà!
GASPARET. ¡Pare meu!
ROMÀ. Chiquillo, atina't...
GASPARET. Encara
me fa por el pensament
de pedre a Filomeneta.
JOANO. Desatino molt gran és,
i confessar-ho em precisa,
que u per divertir-se un rato
s'expose en un arrebato
a pedre hasta la camisa.
Si al que el seu pecat confessa
se l'absol, jo ixc a una vora;
però ara l'autor implora
que absolguen vostés la peça.

FIN

NOTES TEXTUALS

[a] A A: *un.*

[b] Esmenem *ni han dins* –que dóna vers hipomètric– per *n'hi ha [e]ndins* que manté la mesura correcta.

[c] Esmenem *faç* per *faig* per tal de facilitar la lectura.

[d] A *OC: amontonar.*

[e] A *A* i *OC* figura *ya.* Transcrivim *i a* (és a dir, *i a[ra]*), que ens sembla una opció més correcta que *ja.*

[f] A *OC: m'aforrat.* Esmenem tot seguint *A.*

[g] Esmenem *ha* per *he* per tal de facilitar la lectura.

[h] A *A: cinquanta.*

[i] A *A: y Rosa [por el] foro.*

[j] A *OC: crià.* Aquesta opció, que podria tenir sentit, és, però, contrària a les exigències de la rima, que demana *cri-a.* Esmenem, doncs, tot seguint *A. Cria* té ací el significat de conjunt de fills d'una parella o d'un ramat (*DCVB*).

[k] A *A: fia.* Aquesta hauria de ser la lectura correcta des del punt de vista de la rima. Però el sentit demana un altre temps verbal i per això, tot i faltar a aquella, mantenim la forma que proposa *OC.*

[l] A *A* aquesta rèplica no figura com a apart.

NOTES CRÍTIQUES

[1] Fèlix Pizcueta (València 1837-1890) fou un important escriptor i polític. Prengué part destacada a la revolució del 1868. A Madrid dirigí el diari *La Nación* i a València fou redactor d'*El Mercantil Valenciano.* Presidí Lo Rat-Penat, entre 1878-79 i 1884-86. Com a escriptor publicà novel·les en castellà i poemes en valencià. Fou cronista de la ciutat des de 1883 fins a la seua mort.

[2] *Golf*: joc de cartes, dels anomenats d'envit.

[3] V. n. [65] a *El tio Cavil·la.*

[4] *Burro*: joc de cartes, que normalment es juga amb tres cartes, tot i que n'existeix una variant de cinc. Pot referir-se, doncs, a la variant o a la circumstància que les que juguen són, efectivament, cinc.

[5] *Comare*: padrina de fonts d'un infant en relació al padrí o als pares d'aquest, però també dona veïna o companya d'altres i especialment dona xafardera, xerraire (*DCVB*).

[6] *Macip*: servent, aprenent d'un ofici (*DCVB*). Escalante l'usa normalment amb el significat d'*escolà*. V. n. [14] a *Als lladres!*

[7] *Polla*: en certs jocs de cartes, la quantitat que es posa enmig de la taula, a disposició del jugador que la guanye amb una jugada determinada (*DCVB*).

[8] V. n. [35] a *La Moma.*

[9] V. n. [38] a *Tres forasters de Madrid.*

[10] *Nodies*: joc de cartes o aposta feta sobre aquestes, que no hem pogut identificar. No n'estem segurs tampoc de la transcripció; potser siga *nodiés* (no-deu).

[11] *Secança:* joc de cartes semblant al del trenta-u i també conjunt de tres cartes del mateix coll els valors de les quals se segueixen (*DCVB*).

[12] *Acabant*: en acabant, després.

[13] *Albitre*: ocupació, manera de guanyar-se la vida (*DCVB*).

[14] *Jogim*: forma popular de Joaquim.

[15] *Manilla*: joc de cartes en què la carta més alta és el nou, que rep aquest nom (*DCVB*).

[16] *Solo*: joc de cartes que es juga entre tres jugadors; el que creu tenir-ne les millors juga sol contra els altres dos (*DCVB*).

[17] *Posillo*: suposem que es tracta de *pozillo* (xicra) pronunciat a la valenciana. Aquesta xicra potser siga el recipient on es van posant els diners que entren en joc.

[18] V. n. [43] a *Fugint de les bombes.*

[19] Ens trobem, com a *La xala* davant una altra manisfestació del *blue montag,* tradició que feia del dilluns un dia festiu. Molt estés entre les capes obreres, especialment les artesanals, aquest costum va ésser combatut fins la seua substitució pel costum de fer festiu només diumenge.

[20] *Cinquanta-quatre*: joc de cartes de l'estil del trenta-u, on guanya qui fa aquest nombre de punts o mes s'hi acosta.

[21] *Escut*: moneda d'or o d'argent, de diferents valors segons les èpoques, que apareix ja en el segle XV i estigué en curs fins la primera meitat del segle XIX. En els segles XVIII i XIX l'escut equivalia a 2,50 pessetes, o siga a quinze sous (*DCVB*).

[22] *Marroc*: moneda marroquina de poc valor, com d'un cèntim i mig, que estigué en curs dins Espanya després de la guerra d'Àfrica de l'any 1860 (*DCVB*).

[23] *Pintar*: «mostrarse la *pinta* de las cartas de la baraja». Aquesta *pinta* és la «señal que tienen las cartas de la baraja en el borde, distinta según el palo, por la cual se conoce éste sin necesidad de descubrir la carta enteramente» (*DCVB*).

[24] *Columnària*: pesseta columnària, o siga equivalent a cinc reals (*DCVB*).

[25] V. n. [23].

[26] V. n. [10] a *Tres forasters de Madrid.*

[27] *Ahuix*: crit que fan per espantar els animals (*DCVB*).

[28] V. n. [42] a *Una sogra de castanyola.*

[29] *Carbonada*: caliu, conjunt de carbons encesos (*DCVB*).

[30] V. n. [60] a *Una sogra de castanyola.*

[31] Com a adverbi o interjecció, en el sentit de bé, però amb un ús generalment irònic.

[32] *Fallanca*: desfalliment. Així significa tenir cartes dolentes.

[33] *Cega*: a les cegues, sense mirar les cartes.

[34] Tot i que al text no figura indicat, sembla evident que aquesta part de la rèplica ha de dir-se com a apart.

[35] V. n. [52] a *Als lladres!*

[36] Ara.

[37] *Nyinyol*: cordill o fil fort; també fil per a pescar amb ham (*DCVB*).

[38] *Tovina*: mena de jaqueta que duien els pagesos valencians en el segle XIX (*DCVB*).